

УДК 334.012.82

Т.Л. Мостенська, д-р. екон. наук

Н.С. Скопенко, д-р. екон. наук

Національний університет харчових технологій

ФОРМАЛІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ РОЗВИТКУ ІНТЕГРАЦІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Запропоновано процедуру розвитку інтеграційної взаємодії, що представляє послідовність зміни етапів формування й розвитку інтегрованої системи, до основних із яких віднесено: доінтеграційний етап, етап виникнення регулярних зв'язків між окремими самостійними суб'єктами господарювання; етап появи взаємодії між самостійними суб'єктами господарювання на основі розвитку довгострокових зв'язків, етап квазіінтеграції, етапи прогресивної та внутрішньої інтеграції, етап дезінтеграції.

Ключові слова: *інтеграція, інтеграційна взаємодія, інтегровані структури, інтеграційні процеси, об'єднання.*

Динамізм інтеграційних процесів, активізація процесів злиття та поглинання, модернізація підприємств, розвиток нових форм підприємництва, посилення міжнародної експансії провідних компаній, інтернаціоналізація капіталу є характерною ознакою сучасного етапу світового економічного розвитку. Економічна інтеграція є найбільш ґрунтовною та досконалою формою поглиблення співробітництва суб'єктів господарювання, що сприяє консолідації зусиль виробників, активізує потенційні можливості щодо більш ефективного використання всіх наявних ресурсів, зміцнює взаємодію та посилює взаємозв'язки між підприємствами. Саме тому створення інтегрованих структур різних типів стає одним із ефективних шляхів пристосування підприємств до трансформаційних процесів, необхідною умовою забезпечення організаційно-економічних передумов сталого економічного зростання та підвищення конкурентоспроможності суб'єктів господарювання – учасників інтегрованого об'єднання.

© **Т.Л. Мостенська, Н.С. Скопенко**, 2013

Серед сучасних науковців питанням розвитку теорії інтеграції, активізації інтеграційних процесів, розробки систем управління інтегрованими структурами, дослідження інтеграційної динаміки у площині стратегічного управління приділяють увагу С. Авдашева, І. Алексєєв, І. Ансофф, І. Булеєв, А. Бутиркін, В. Горбатов, А. Горбунов, П. Друкер, О. Іванова, Б. Карлоф, М. Кизим, В. Курченков, Г. Мінс, А. Пилипенко та інші [1-9].

Розроблені теоретико-методологічні та методичні підходи є підґрунтям для подальшого наукового дослідження у цьому напрямі. Однак трансформаційні процеси розвитку економіки зумовили необхідність подальшого вивчення та удосконалення існуючих наукових знань та розробки нових організаційних схем та умов забезпечення збалансованої взаємодії учасників інтеграційних процесів.

В сучасних умовах господарювання перемогти в конкурентній боротьбі можна тільки шляхом створення ефективної інтегрованої бізнес-системи з єдиним центром ухвалення стратегічних рішень, збалансованою системою цілей, ефективною організаційною структурою та ключовими бізнес-процесами.

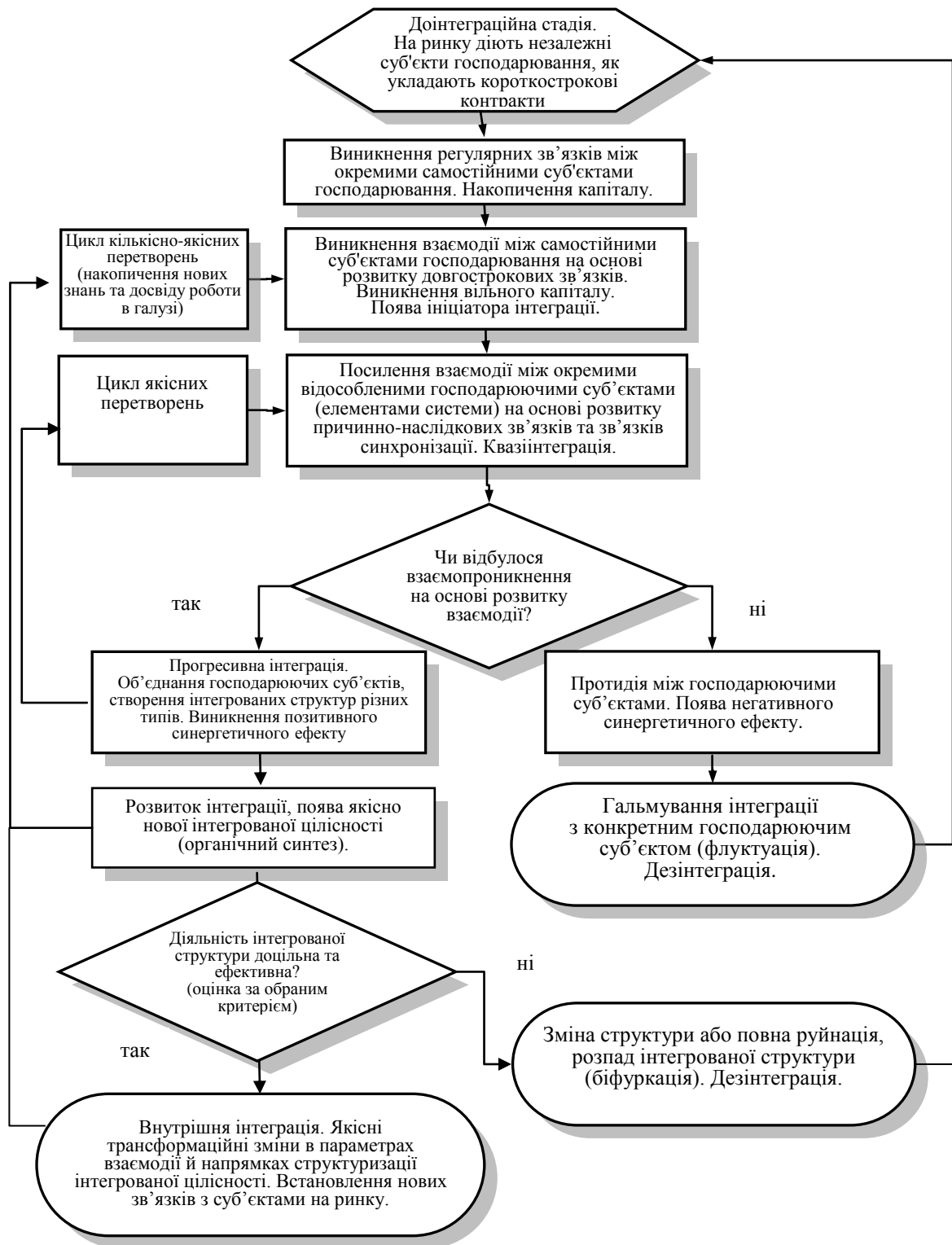
Наслідком інтеграції є: збільшення можливостей для фінансування розвитку науки та виробництва; зростання стабільності та стійкості до ринкових змін, здатності якісно та у визначений термін виконувати замовлення; формування інвестиційної привабливості; використання додаткових можливостей для вирішення соціальних проблем тощо.

Інтегровані об'єднання мають значні конкурентні переваги, порівняно із звичайними організаціями, за рахунок реалізації закінченого циклу «наука – інноваційні розробки – інвестиції – виробництво сировини – переробка сировини – виготовлення кінцевого продукту – збут – споживання», мобілізації всіх видів ресурсів та налагодження механізму їх ефективного використання, дозволяють активно протистояти діям конкурентів, ефективно розвиватися, утримувати наявні та поступово займати нові ніші на ринку.

Таким чином, інтегроване об'єднання – це ефективна конкурентоспроможна бізнес-система, що здатна завоювати та утримувати значну частку ринку, а, отже, забезпечувати зростання прибутків та покращення фінансової стабільності кожного члена структури.

Досвід світової економічної діяльності характеризується постійною та безперервною зміною різних форм інтеграційних утворень. Крім того, в процесі інтеграції відбуваються злиття, поглинання та роз'єднання існуючих організаційних форм. Інакше кажучи, інтеграція – це процес об'єднання економічних суб'єктів, поглиблення їх взаємодії, розвиток зв'язків між ними, створення нових організаційних форм шляхом злиття, поглинання, приєднання, а іноді і руйнування наявних структур.

Інтеграційну взаємодію господарюючих суб'єктів як процес системного перетворення з позиції динамічного аспекту можна зобразити наступною схемою, що представляє циклічну послідовність зміни основних етапів формування та розвитку інтегрованої системи (див. рис. 1).

Рис. 1. Алгоритм розвитку інтеграційної взаємодії, формування та розвитку інтегрованих структур (авторська розробка)

Виникнення зв'язків між окремими самостійними суб'єктами господарювання на доінтеграційній стадії характеризується односторонньою спрямованістю та несистематичністю прояву.

Процес інтеграції починається із встановлення взаємодії між відокремленими господарюючими суб'єктами. Відповідно, взаємодія припускає появу багатосторонніх відносин та взаємозв'язків між компонентами інтеграції, які визначають умови та чинники розвитку інтеграційної взаємодії господарюючих суб'єктів. На цій стадії інтеграція носить характер простої тенденції подальшого об'єднання суб'єктів господарювання, що припускає їх відокремлене, але пов'язане існування. Характер багатьох встановлених зв'язків ще несистематичний, відносини складаються під впливом випадкових чинників – таким чином, відсутня єдність між господарюючими суб'єктами як виробничими елементами системи. На цій стадії економічні зв'язки між самостійними господарюючими суб'єктами можуть розриватися та знову поновлюватися, тобто носять незалежний характер.

Необхідно відмітити, що постійний розрив та відновлення зв'язків між підприємствами не порушує загальну тенденцію інтеграції.

Далі відбувається посилення взаємодії, що припускає поглиблення та розширення існуючих відносин, перехід на вищий ступінь партнерства. При переході до цієї стадії недетерміновані зв'язки між господарюючими суб'єктами змінюються детермінованими причинно-наслідковими зв'язками, формуються зв'язки синхронізації.

Інтеграція перестає існувати просто як тенденція та перетворюється на об'єктивну економічну закономірність. Цей етап відповідає кваціінтеграції. На цій стадії відбувається накопичення нових знань та досвіду роботи в галузі, оновлення техніки та технологій, поява різних новацій, виникнення вільного капіталу у окремих суб'єктів господарювання та поява потенційного інтегратора.

Взаємопроникнення виражає момент поєднання взаємодіючих елементів. При цьому можливі два варіанти розвитку подій.

У випадку прогресивної інтеграції відбувається об'єднання господарюючих суб'єктів, створення інтегрованих структур різних типів, що супроводжується виникненням позитивного синергетичного ефекту. У подальшому розвиток інтеграційної взаємодії призводить до появи якісно нової інтегрованої цілісності (органічний синтез).

У випадку протидії між господарюючими суб'єктами в процесі розвитку інтеграції виробнича система потрапляє в критичний стан, що характеризується нестійкістю та нестабільністю її поведінка. Це означає, що система під впливом незначних зовнішніх або внутрішніх чинників може різко змінити свій стан. При цьому проявляється негативний синергетичний ефект, що полягає в різкому зменшенні ефективності діяльності системи, у порівнянні з ефективністю окремих господарюючих суб'єктів. Має місце гальмування інтеграції з конкретним господарюючим суб'єктом (флуктуація).

Подальший розвиток інтегрованої структури вимагає посилення внутрішньої інтеграції. Відбуваються якісні трансформаційні зміни в параметрах взаємодії й напрямках структуризації інтегрованої цілісності. Окрім цього необхідне встановлення нових зв'язків із іншими суб'єктами господарювання на ринку.

Проте, зміна зовнішнього та/або внутрішнього середовища з часом може призвести до зниження ефективності діяльності, порушення стабільності та стратегічної стійкості інтегрованого об'єднання. Дезорганізуючий момент може переважити силу додаткових зв'язків між частинами та призвести до розриву взаємозв'язків, до загального порушення організації цілісної структури, і, в результаті, до перетворення структури або її розпаду [3, с. 33].

Тобто, динамічність зовнішнього та/або внутрішнього середовища обумовлює необхідність неперервного розвитку та оптимізації інтегрованої цілісності, коригування її структури. В протилежному випадку відбуваються

негативні зміни якісної поведінки системи, зміна її параметрів, руйнація та розпад інтегрованої структури (дезінтеграція).

Розглядаючи інтеграцію як процес створення та функціонування інтегрованих структур, необхідно враховувати, що будь-яка система є взаємодією частин і цілого, тобто, з поведінки та характеристики частин складається загальна характеристика цілого. Для цілісних систем властиве те, що їх елементи набувають під час розвитку нові риси та характеристики, які не властиві їм до входження в систему. Крім того, елементи соціально-економічних систем на кожному етапі відрізняються один від одного за розмірами, характером та мотивами поведінки.

Тобто, елементи, з яких створюється інтегрована структура на етапі становлення, елементи, з яких вона складається на етапі функціонування (урівноваженої стабільності), та на які інтегрована структура розпадається в період дезінтеграції, не ідентичні, оскільки передбачається якісно-кількісне перетворення елементів системи. Елементи системи стають абсолютно різними за розмірами, якісними характеристиками, мотивами поведінки, економічним сенсом в цілому та місцем в економічних відносинах в процесі розвитку інтеграції. Зміна якісних характеристик елементів – господарюючих суб'єктів – на кожному етапі перетворення свідчить про органічну цілісність інтеграції, її стратегічну стійкість [9].

Саме тому, на наш погляд, можна лише з певною ймовірністю визначити метаморфози складових елементів інтегрованої структури та взаємодію частин й цілого (рис.2).

Рис. 2. Трансформація елементів системи в процесі розвитку інтеграції
(Джерело: побудовано на основі [9])

Висновки. Таким чином, створення та розвиток інтегрованої структури – це складний динамічний процес.

Запропонована процедура розвитку інтеграційної взаємодії представляє послідовність зміни етапів формування й розвитку інтегрованої системи, до основних із яких віднесено: доінтеграційний етап, етап виникнення регулярних зв'язків між окремими самостійними суб'єктами господарювання; етап появи взаємодії між самостійними суб'єктами господарювання на основі розвитку довгострокових зв'язків, етап квазіінтеграції, прогресивної та внутрішньої інтеграції. Розкриття сутності кожного етапу інтеграційної взаємодії дозволить сформувати систему інструментів, форм, чинників створення та розвитку інтегрованих структур.

У зв'язку із цим особливої актуальності в подальшому набуває розробка конкретних методів, шляхів, підходів, рекомендацій на теоретичному та практичному рівнях щодо формування та розвитку інтегрованих об'єднань з урахуванням динамічних умов господарювання та галузевої специфіки діяльності підприємств харчової промисловості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Авдашева С.Б. Хозяйственные связи в российской промышленности: проблемы и тенденции последнего десятилетия [Текст] / С.Б. Авдашева. – М.: ГУ-ВШЭ, 2000. – 186 с.
2. Антонов Г.Д. Предпосылки интеграции и эволюция интеграционных структур в России [Электронный ресурс] / Г.Д. Антонов, О.П. Иванова // Менеджмент в России и за рубежом. – 2001. – № 5. – Режим доступа: <http://www.cfin.ru/press/management/2001-5/03.shtml>
3. Богданов А.А. Тектология. (Всеобщая организационная наука). В 2-х кн. : Кн. 2. / Редкол. Л.И. Абалкин (отв. ред.) [и др.] / Отд-ние экономики АН СССР. Ин-т экономики АН СССР. – М. : Экономика, 1989. – 351 с.

4. Бутыркин А. Я. Вертикальная интеграция и вертикальные ограничения в промышленности: научная монография / А. Я. Бутыркин. – М.: Едиториал УРСС, 2003. – 200 с.
5. Горбатов В. М. Конкурентоспособность и циклы развития интегрированных структур бизнеса / В. М. Горбатов. – Х. : ИНЖЕК, 2006. – 592 с.– Библиогр.: с. 420-444.
6. Иванова О. П. Формирование межрегиональных интегрированных компаний: маркетинговый подход / О. П. Иванова. – Кемерово: Кузбассвузиздат, 2002. – 176 с.
7. Кизим Н. А. Организация КРЭПС / Кизим Н. А. – Х. : Бизнес-Информ, 2000.–108 с.
8. Пилипенко А. А. Стратегічна інтеграція підприємств: механізм управління та моделювання розвитку: монографія / А. А. Пилипенко. – Харків: ВД "Інжек", 2007. – 380 с.
9. Попов А. А. Интеграция хозяйствующих субъектов в рыночной экономике: дис. ... канд. экон. наук: 08.00.01 / Андрей Алексеевич Попов. – Воронеж, 2004. – 197 с.

Т.Л. Мостенская, Н.С. Скопенко

ФОРМАЛИЗАЦИЯ ПРОЦЕССА РАЗВИТИЯ ИНТЕГРАЦИОННОГО ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ

Предложена процедура развития интеграционного взаимодействия, которое представляет последовательность изменения этапов формирования и развития интегрированной системы, к основным из которых отнесено: доинтеграционный этап, этап возникновения регулярных связей между отдельными самостоятельными субъектами ведения хозяйства; этап появления взаимодействия между самостоятельными субъектами хозяйствования на основе развития долгосрочных связей, этап квазиинтеграции, этапы прогрессивной и внутренней интеграции, этап дезинтеграции.

Procedure of development of integration co-operation which presents the sequence of change of the stages of forming and development of the computer-integrated system is offered, to basic from which it is taken: the доинтеграционный stage, stage of origin of regular connections between the separate independent subjects of menage; stage of appearance of co-operation between the independent subjects of management on the basis of development of long-term connections, stage of квазиинтеграции, stages of progressive and internal integration, stage of disintegration.